

"Fıtratta israf ve hilkatte abesiyet olmadığına delil, Sâni'-i Zülcelal'in her şeyin hilkatinde en kısa yolu ve en yakın ciheti ve en hafif sureti ve en güzel keyfiyeti ihtiyar ve intihab etmesidir ve bazan bir şeyi, yüz vazife ile tavzif..." İzah?

"Fıtratta israf ve hilkatte abesiyet olmadığına delil, Sâni'-i Zülcelal'in her şeyin hilkatinde en kısa yolu ve en yakın ciheti ve en hafif sureti ve en güzel keyfiyeti ihtiyar ve intihab etmesidir ve bazan bir şeyi, yüz vazife ile tavzif etmesidir ve bir ince şeye bin meyve ve gayeleri takmasıdır."

"Madem israf yok ve abesiyet olmaz. Elbette saadet-i ebediye olacaktır. Çünkü, dönmek üzere adem, her şeyi abes eder, her şey israf olur."

"Umum fıtratta, ezcümle insanda, fenn-i menâfiü'l-âzâ şehadetiyle sabit olan adem-i israf gösteriyor ki, insanda olan hadsiz istidâdât-ı mâneviye ve nihayetsiz âmâl ve efkâr ve müyûlât dahi israf edilmeyecektir."

"Öyle ise, insandaki o esaslı meyl-i tekemmül, bir kemâlin vücudunu gösterir ve o meyl-i saadet, saadet-i ebediyeye namzet olduğunu kat'î olarak ilân eder."(1)

Bu paragrafta, Allah'ın hikmet sahibi olduğundan ve hikmetle iş gördüğünden bahsediliyor.

"**Hikmet**" bir şeyin en kısa ve verimli bir şekilde elde edilme yoludur. Öyle ise bir şeyi kısa ve verimli bir şekilde elde etmek mümkün iken, uzun ve verimsiz bir yolu takip etmek hem hikmetsiz, hem de israfli hareket etmek anlamına gelir.

Mesela, İstanbul'a gitmek isteyen birisi kısa ve güvenli bir yolu bırakıp, uzun ve güvensiz bir yol ile gitse, bu adam hem hikmetsiz hem de israfli hareket etmiş olur. Zira uzun yol çok masraf olacağı için, iktisat ile bağdaşmaz, uzununu kısaya tercih ettiği için de hikmeti yani faydayı terk etmiş olur. Halbuki **Allah** kainatta iş ve icraatlarını iktisat ve hikmet ile yapıyor.

Mesela Allah, bir karaciğere dört yüz vazife takmak yerine, her vazife için ayrı bir karaciğer yaratsa idi, insan büyük bir et parçası haline gelir, hikmet ve iktisada uygun düşmeyen bir şekle bürünürdü.

Yine bir ton elma vermek için bir ağaç yaratmak yerine, her bir elma için ayrı bir ağaç yaratmış olsa idi, daha kısa, daha hafif ve daha kolay bir yolu terk etmiş olurdu. Ve hikmet ve iktisada zıt hareket etmiş olurdu. Örnekleri çoğaltmak mümkün.

Bu sebeple Allah her şeyde en hafif sureti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faydalı şekli takip ediyor ki; bu hem iktisat hem de hikmet oluyor.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Makam.](#)